

Przemysław Maj*

IŁOŚCIOWA I JAKOŚCIOWA ANALIZA WOLNOŚCI W PROGRAMACH ZWYCIĘSKICH KOMITETÓW WYBORCZYCH W WYBORACH DO SEJMU RP W 2019 ROKU

Streszczenie

Celem artykułu jest przeprowadzenie ilościowej i jakościowej analizy wartości wolność w zakresie jej obecności w programach politycznych tych komitetów wyborczych, które w wyborach do Sejmu RP w 2019 roku przekroczyły klauzulę zaporową. W świetle zastosowanej metody analizy wartości politycznych (modelu kołowego) i wyników Europejskiego Sondażu Społecznego z lat 2018–2019 postawiono hipotezę h1, zgodnie z którą w programach południowa wartość *wolność w ramach wspólnoty* będzie dominować nad północną *wolnością jednostki*. W badaniach zastosowano metodę porównawczą, ilościową i jakościową analizę treści, a do oceny wartości politycznych wykorzystano model kołowy. Hipoteza h1 została zweryfikowana pozytywnie częściowo, ponieważ w programach zidentyfikowano wiele odniesień do polityki socjalnej i równości, które w postulatach komitetów występowały w charakterze wolności „do”.

Słowa kluczowe: wolność, wolność jednostki, wolność w ramach wspólnoty, lewica, prawica

Wstęp

Wolność jest jedną z podstawowych wartości obecnych w debacie publicznej w demokratycznych systemach politycznych. Jest jednocześnie aksjomatem skrajnie różnie interpretowanym, co stanowi zarzewie licznych konfliktów politycznych (szczególnie między lewicą i prawicą). Ich źródłem jest przeciwstawne definiowanie celów analizowanej wartości (choćby obie strony konfliktu pozornie mówią o tym samym aksjomacie). W konsekwencji, system polityczny budowany na prawicowym lub lewicowym wariacie wolności jest przez oponentów politycznych

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: pmaj@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-5151-5464.

odbierany jako „totalitarny”, ponieważ uniemożliwia realizację ich rozumienia wolności i szerzej, subiektywnego systemu wartości.

Celem artykułu jest przeprowadzenie ilościowej i jakościowej analizy *wolności* w zakresie jej obecności w programach politycznych tych komitetów, które w wyborach do Sejmu RP w 2019 roku przekroczyły klauzulę zaporową. Analiza ilościowa obejmie badanie częstotliwości pojawiania się w tekście zwrotów należących do pięciu związanych z wolnością kategorii, z kolei jakościowa będzie polegać na próbie odniesienia tych kategorii do prawicowej *wolności w ramach wspólnoty*, lewicowej *wolności jednostki* lub wartości centrum.

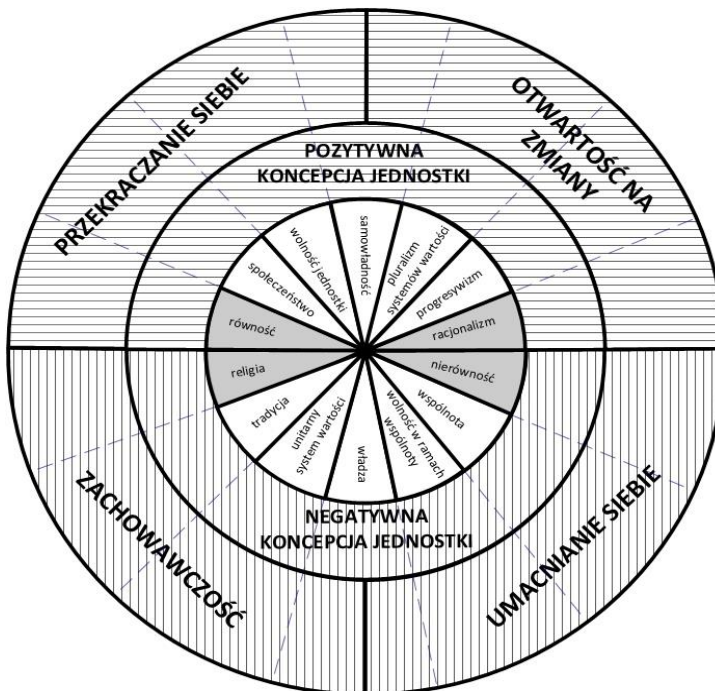
Mając na uwadze wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego, którego celem jest badanie poparcia dla wartości w poszczególnych społeczeństwach, trzeba przyjąć, że społeczeństwo polskie na tle Europy jest konserwatywne i pomimo postępującej sekularyzacji, nadal w wysokim stopniu religijne¹. Na tej podstawie można założyć, że komitety wyborcze, które wprowadziły swoich przedstawicieli do Sejmu, w większości reprezentowały podejście do wolności korespondujące z wynikami ESS dla Polski (eksponując w programach podejście do wolności popierane przez większość wyborców). W świetle zastosowanej metody analizy wartości politycznych (modelu kołowego) można sformułować hipotezę h1, że w programach południowa wartość *wolność w ramach wspólnoty* zdominuje północną *wolność jednostki*.

W badaniu wzięto pod uwagę podmioty relewantne, wybierając te, które przekroczyły próg wyborczy. Relewantność komitetów daje wystarczające prawdopodobieństwo, że ich programy w znacznym stopniu korespondowały z wartościami politycznymi podzielanymi przez społeczeństwo.

Trzeba zaznaczyć, że analiza ma charakter przedmiotowy, co oznacza, że obejmuje ocenę aksjologiczną konkretnego programu ugrupowania, a nie etykiety (nazwy) ugrupowania. Innymi słowy, auto-identyfikacje komitetów wyborczych nie są elementem ocenianym, w przeciwieństwie do warstwy semantycznej programów i proponowanych rozwiązań.

¹ Można tu wskazać na kilka elementów: podejście do mniejszości seksualnych (D. Hall, *Postawy wobec gejów i lesbijek – Polska w kontekście europejskim* [w:] *Polska – Europa, wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego 2002–2018/19*, red. P.B. Sztabiński, D. Przybysz, F. Sztabiński, Warszawa 2020, s. 42), religijność (Z. Mikołajko, *Jak zmieniła się religijność Europejczyków. Przypadek katolicyzmu* [w:] *ibidem*, s. 17), jak również to, że deklarowanie własnej prawicowości i patriotyzmu wzmocniło się w latach 2002–2018 (K. Andrejuk, *Czy patriotyzm jest prawicowy? Przywiązanie emocjonalne do własnego kraju a deklaracje prawicowości, religijności i poparcia dla Unii Europejskiej* [w:] *ibidem*, s. 65).

W przeprowadzonej analizie wykorzystano kołowy model wartości, opisany szczegółowo w monografii *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce*². Został on oparty na adaptacji psychologicznej koncepcji Shaloma H. Schwartz'a i zakłada podział aksjomatów na lewicowe oraz prawicowe według określonego układu (zob. schemat 1 *Kołowa struktura wartości politycznych*). Wartości przedstawiane w polityce jako lewicowe zlokalizowane są w obrębie dwóch typów głównych: „przekraczanie siebie” oraz „otwartość na zmiany”. Zbiór ten obejmuje siedem metawartości: *równość, społeczeństwo, wolność jednostki, samowładność, pluralizm systemów wartości, progresywnizm* oraz *racjonalizm*. Wartości prawicowe można odnaleźć w obrębie typów południowych „zachowawczość” oraz „umacnianie siebie” i należą do nich: *religia, tradycja, unitarny system wartości, władza, wolność w ramach wspólnoty, wspólnota* oraz *nierówność*.

Schemat 1. Kołowa struktura wartości politycznych

Źródło: P. Maj, *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce*, Rzeszów 2018, s. 148.

² P. Maj, *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce o polityce*, Rzeszów 2018.

Wartości zostały wpisane w schemat kołowy zgodnie z regułami konfliktu i zgodności opisanymi przez Schwartz: im dalej położone są wartości względem siebie, tym większa jest sprzeczność między nimi, z kolei wartości zlokalizowane najbliżej siebie wykazują pokrewieństwo. Reguły te prowadzą do wyodrębnienia siedmiu antynomicznych par wartości: *równość – nierówność, społeczeństwo – wspólnota, wolność jednostki – wolność w ramach wspólnoty, samowładność – władza, pluralizm systemów wartości – unitarny system wartości, progresywizm – tradycja oraz racjonalizm – religia*. Wyróżnione pary prowadzą do odmiennych celów i powodują konflikt lewicy i prawicy.

Zaznaczone na schemacie kolorem szarym aksjomaty *równość – religia, racjonalizm – nierówność* należą do typów granicznych i w polityce stanowią bufor aksjologiczny. Oznacza to, że z uwagi na ich położenie (bliskość), do wymienionych wartości odwołują się zarówno podmioty deklarujące profil lewicowy, jak i prawicowy.

Ilościowa analiza wolności

W pierwszym etapie analizy ilościowej trzeba stwierdzić i obliczyć występowanie różnych odniesień do pary *wolność jednostki – wolność w ramach wspólnoty*. W tabeli 1 *Odniesienia do wolności w programach ugrupowań parlamentarnych w 2019 roku* wyodrębniono pięć kategorii, które odnoszą się do wartości będącej przedmiotem analizy. Są to kolejno: I. wolność, II. swoboda (swobody), III. niezależność, niezawisłość, suwerenność, IV. dowolność, dobrowolność, V. bariera, ograniczenie, uwalnianie, zakaz (kontekst likwidacji ograniczeń wolności).

Tabela 1. Odniesienia do wolności w programach ugrupowań parlamentarnych w 2019 roku

	Kategoria	Lewica (KW SLD)	PiS	Koalicja Obywatelska	PSL-Koalicja Polska	Konfederacja
II.	wolność	4	123	19	0	13
III.	swoboda (swobody)	0	15	8	0	0
III.	niezależność, niezawisłość, suwerenność	2	24	23	4	4
IV.	dowolność, dobrowolność	2	6	2	2	4
VV.	bariera, ograniczenie, uwalnianie, zakaz (kontekst likwidacji ograniczeń wolności)	6	40	22	8	4

Źródło: badanie własne.

W drugim etapie trzeba wskazać na obszerność analizowanych programów. Wykazały one znaczne zróżnicowanie w tej kwestii, począwszy od dokumentu zaprezentowanego przez Konfederację (2 011 słów), przez Lewicę (2 470 słów), PSL-Koalicję Polską (6 794 słowa), Koalicję Obywatelską (16 086 słów), po Prawo i Sprawiedliwość (59 396 słów).

Spśród wymienionych w programach określeń najczęściej pojawiała się *wolność* (160 razy, z tego w samym programie PiS 123 razy, *uwalnianie*, *zakaz*, *bariera*, *ograniczenie* (w kontekście likwidacji ograniczeń wolności) 80-krotnie, z kolei *niezależność*, *niezawisłość*, *suwerenność* 57-krotnie, *swoboda* (*swobody*) 23-krotnie, a *dowolność* i *dobrowolność* 16-krotnie.

W trzecim etapie sprawdzono występowanie w tekstach określeń ze wskazanych pięciu kategorii i dokonano ich zsumowania. Trzeba zauważyć, że największa liczba odniesień do wolności wystąpiła w programie Prawa i Sprawiedliwości (208), następnie Koalicji Obywatelskiej (74), Konfederacji (25), PSL (15), a na końcu Lewicy (14).

Tabela 2. Ilościowa analiza odniesień do wolności w programach ugrupowań parlamentarnych w 2019 roku

	Kategoria	Lewica	PiS	KO	PSL-Koalicja Polska	Konfederacja
a.	obszerność programu	2 470	59 396	16 086	6 794	2 011
b.	suma określeń	14	208	74	14	25
c.	częstotliwość występowania określeń	176	286	217	485	80

Źródło: badanie własne.

W ostatnim, czwartym etapie, obliczono częstotliwość występowania określeń wolności w dokumentach poprzez iloraz obszerności programu i liczby zsumowanych określeń. Jeśli wziąć pod uwagę obszerność programu i częstotliwość występowania poszczególnych kategorii, sytuacja przedstawia się zupełnie inaczej, ponieważ odniesienia do wolności najczęściej pojawiały się w programie Konfederacji (raz na 80 wyrazów), następnie Lewicy (raz na 176 wyrazów), Koalicji Obywatelskiej (raz na 217 wyrazów), PiS (raz na 286 wyrazów) i na końcu PSL (raz na 485 wyrazów).

Jakościowa analiza wolności

Jakościowe badanie stosunku do wolności należy rozłożyć na dwa etapy. W pierwszym konieczne jest zdefiniowanie wiązki znaczeniowej tej wartości, a w drugim ustalenie kontekstu, w jakim pojawia się w danym programie. Jak wspomniano we wstępie, w demokracji wiązka znaczeniowa wolności przybiera dwa przeciwstawne względem siebie sposoby rozumienia – lewicowy i prawicowy, z kolei istotą centrum jest formułowanie propozycji kompromisu na gruncie tej antynomii.

Filozoficzną podstawą dla rozumienia wolności jednostki jest w światopoglądzie lewicy społeczny indywidualizm Immanuela Kanta wyrażający się w przestrzeganiu zasady, aby nikogo nie traktować jako środek do celu, a wyłącznie jako cel sam w sobie³. Zgodnie z tą regułą jednostki w swoim postępowaniu kierują się własnymi zapatrywaniami na to, co właściwe. Perspektywa lewicowa jest oparta na akceptacji różnych systemów wartości, przy czym każdy wedle uznania ma prawo kształtować własną hierarchię. O ile jednostka musi podlegać normom prawa, to nie musi normom moralnym ustanawianym przez wspólnotę (kościół, rodzinę, naród, lokalną społeczność i inne) i w tym kontekście można rozpatrywać jej realną wolność⁴.

Wolność jednostki nie ma charakteru absolutnego – jej granice są wyznaczone przez etykę i zasadę imperatywu kategorycznego. Wspomniana reguła została sformułowana w efekcie filozoficznych poszukiwań Kanta zmierzających do ustalenia uniwersalnych zasad etycznych określających postępowanie jednostki bez odwoływania się do religii. Upraszczając, jej treść jest następująca: należy postępować wedle takich norm, co do których chcielibyśmy, aby były stosowane wobec każdego i zawsze⁵.

Wolność jednostki rozumiana w sposób pozytywny jest jednocześnie „wolnością do czegoś” i składa się z dwóch poziomów – w pierwszym zaspokajane są podstawowe potrzeby jednostki, a drugi umożliwia jej samorealizację⁶. Nierówności społeczne, których źródłem są czynniki obiektywne (takie jak pochodzenie, płeć, wiek czy status majątkowy), mogą stać się przeszkodami na drodze do realizacji potrzeb elementarnych. Dlatego polityka państwa powinna zmierzać do wyrównywania

³ Opis pary metawartości *wolność jednostki – wolność w ramach wspólnoty* został pierwotnie przedstawiony w monografii P. Maj, *op.cit.*, s. 172–174.

⁴ J. Reykowski, *Trzecia Rzeczpospolita a lewica [w:] Projekt dla Polski. Perspektywa lewicowa*, red. J. Reykowski, Warszawa 2011, s. 42.

⁵ *Krytyki politycznej przewodnik lewicy. Idee, daty i fakty, pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2007, s. 21.

⁶ *Ibidem*.

szans poprzez zaspokajanie potrzeb egzystencjalnych – dzięki temu każdy ma szansę na osiągnięcie drugiego poziomu. Równość staje się warunkiem koniecznym dla realizacji wolności pozytywnej.

W przypadku światopoglądu prawicy metawartością jest *wolność w ramach wspólnoty*. W pierwszej kolejności trzeba zwrócić uwagę na jej znaczenie organicystyczne, zgodnie z którym jednostka jest zawsze częścią większej całości (rodziny, społeczności lokalnej, narodu, wspólnoty religijnej)⁷. W obrębie wyróżnionych wspólnot definiowane są pojęcia słuszności, dobra oraz wyznaczane reguły postępowania. Nacisk zostaje położony na obowiązki jednostki wobec wspólnot, do których przynależy. Prawicowa *interpretacja wolności w ramach wspólnoty* znajduje się w całkowitej opozycji do społecznego indywidualizmu i imperatywu kategorycznego Kanta (będących podstawą lewicowej wolności jednostki). Prawica odrzuca indywidualistyczną wizję życia ludzkiego scalonego jedynie mocą umowy społecznej w jednolite społeczeństwo⁸.

Po drugie, w rozumieniu wolności zauważalny jest krytycyzm wobec koncepcji naturalnych uprawnień jednostki. Wolność w sensie negatywnym uznaje się za czysto teoretyczną, ponieważ w praktyce swobody mają konkretną, materialną formę – jako prawo do czegoś (posiadania, przemieszczania się, wyrażania poglądów).

Po trzecie, podobnie jak w przypadku lewicy, wolność nie jest absolutna, natomiast zupełnie inaczej określone są jej granice – definiowane warunkami uczestnictwa we wspólnocie. To wspólnota wyznacza zakres wolności jednostek poprzez normy (moralne, obyczajowe) regulujące zachowania jej członków. O ile w światopoglądzie lewicy zgodnie z regułą imperatywu kategorycznego granicę stanowi dobro innych, to w przypadku prawicy punktem wyjścia jest negatywna koncepcja natury ludzkiej, na podstawie której na jednostkę z góry nakładane są pewne ograniczenia. Można je zmniejszać, jeśli istnieje pewność, że wskutek tego nie ucierpi wspólnota⁹.

W kolejnym etapie analizy jakościowej trzeba zbadać kontekst, w jakim wolność była obecna w programach wyborczych. W przypadku Koalicji Obywatelskiej analiza ilościowa wykazała, że najczęściej pojawiała się w kontekście niezależności i niezawisłości (trzecia kategoria odniesień). Znalazło to swój wyraz w postulatach reformy państwa w duchu tej wartości, co miało się przejawiać w ponownym ustanowieniu niezależności władz, a w szczególności przywróceniu niezawisłości

⁷ A. Wielomski, *Prawica w XX wieku*, Radzymin 2013, s. 12.

⁸ U. Schrade, *Międzywojenna polska myśl narodowa. Od patriotyzmu do globalizmu*, Kraków 2004, s. 36.

⁹ R. Scruton, *Co znaczy konserwatyzm?*, Poznań 2002, s. 28.

władzy sądowniczej. Zapowiadano odbudowę instytucji państwa po okresie rządów Zjednoczonej Prawicy w duchu niezależności i wzajemnego równoważenia¹⁰. W tym kontekście deklarowano przyjęcie *Aktu Odnowy Demokracji*, którego fundamentem będą „niezależne instytucje, gwarancje podstawowych praw i wolności obywatelskich oraz bezstronne i wiarygodne mechanizmy kontroli władzy”¹¹. Pisano również o konieczności przywrócenia pełnej wolności zgromadzeń i prawa do prywatności, a także pełnej wolności mediom¹².

W programie wolność była przedstawiana jako fundament systemu demokratycznego oraz najważniejsze prawo każdej jednostki. Wiązano ją z likwidacją różnego rodzaju ograniczeń ze strony państwa, w tym tych narzucanych w formie norm prawnych z powodów ideologicznych. W takim kontekście w programie KO odnajdziemy zapowiedź zniesienia zakazu handlu w niedzielę, co ma mieć pozytywny wpływ tak na swobodę prowadzenia działalności gospodarczej, jak i spędzania wolnego czasu¹³.

O wartości wyraźnie pisano w duchu *wolności jednostki*, odnosząc ją do aksjomatów znajdujących się w jej pobliżu, takich jak *pluralizm systemów wartości, społeczeństwo* i *samowładność*. Powiązanie *wolności jednostki* z *pluralizmem systemów wartości* było widoczne w postulacie wspierania przez państwo metody *in vitro*¹⁴. Ten zapis wypada interpretować jako znajdujący się w opozycji do południowych wartości – *unitarnego systemu wartości, tradycji i religii*, a także do *wolności w ramach wspólnoty*. Analogicznie należy ocenić propozycję wprowadzenia do systemu prawnego związków partnerskich¹⁵.

W przypadku Konfederacji, w programie wyborczym tego komitetu najczęściej odnajdziemy postulaty związane z dążeniem do wolności „od”. Dotyczyły one w większości przypadków likwidacji barier dla różnego rodzaju swobód. Sam wyraz *wolność* pojawiał się pod względem ilościowym stosunkowo często, co jednak było w dużym stopniu spowodowane obecną w dokumencie nazwą komitetu wyborczego (Konfederacja Wolność i Niepodległość).

Przedstawione rozwiązania były związane w pierwszej kolejności z wolnością gospodarczą i znoszeniem ograniczeń dotyczących jej prowadzenia. Proponowano likwidację podatku dochodowego PIT i składek

¹⁰ *Twoja Polska. Program Koalicji Obywatelskiej*, s. 10, Platforma Obywatelska, <https://platforma.org> (21.01.2022).

¹¹ *Ibidem*, s. 11.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 89.

¹⁴ *Ibidem*, s. 54.

¹⁵ *Ibidem*, s. 10.

do ZUS¹⁶. Państwo w wymiarze instytucjonalnym powinno być ograniczone – co dotyczyło zbędnych urzędów, agencji rządowych, powinny też zostać zniesione ulgi i przywileje podatkowe¹⁷.

W kolejnych wolnościowych ideach Konfederacji można dostrzec pewną niespójność, która jest funkcją inspiracji północną *samowładnością*. Na przykład decyzję w sprawie finansowania szkół zamierzano powierzyć rodzicom dzieci poprzez wprowadzenie bonu edukacyjnego. Rodzice powinni też mieć możliwość wychowania potomków zgodnie z własnymi wartościami. Stwierdzano jednak, że szkoła powinna być wolna od „propagandystów ruchu LGBT”, a dzieci chronione przed indoktrynacją¹⁸, co, jak można wnioskować, wymaga określonej ingerencji państwa na tym poziomie, a więc ograniczenia wolności „od”.

Podobne rozwiązanie proponowano w sferze kultury. W programie pisano: „Zamiast indoktrynacji i promowania szkodliwych ideologii na koszt podatnika, proponujemy bon kulturalny na zakup biletu do dowolnej wybranej galerii, muzeum, filharmonii czy teatru, wspierając w ten sposób rozwój i dopasowanie oferty kulturalnej do zainteresowań obywateli”¹⁹. W pomysłach tym widoczna jest *samowładność* (decentralizacja, przekazywanie decyzji w dół, bezpośrednio do samych zainteresowanych). Jednocześnie komitet wyborczy zadeklarował postawę konstatującą mniejszości seksualne (ruch LGBT), co prowadzi do wniosku, że programowym celem było poszukiwanie kompromisu wokół analizowanej wartości poprzez szukanie rozwiązań pomiędzy *wolnością jednostki* i *wolnością w ramach wspólnoty*, ale blisko pravicowej naturalnej *nierówności*.

W programie wyborczym Lewicy wolność wystąpiła w tytule jednej z części dokumentu wyborczego²⁰. Treść tak zatytułowanej części programu składała się z następujących elementów: świeckie państwo, równe prawa, prawa kobiet i państwo prawa²¹. Wskazuje to na punkty odniesienia wolności i na związek z innymi metawartościami północnej strony modelu kołowego – *racjonalizmem* i *równościami*.

Analizowaną wartość przedstawiano w charakterze wolności „od” i „do”. W tym pierwszym przypadku akcentowano, że wolność w rozumieniu negatywnym jest możliwa do realizacji jedynie w sytuacji, gdy

¹⁶ *Polska dla Ciebie. Program wyborczy Konfederacji*, s. 5, Konfederacja, <https://konfederacja.pl> (12.05.2021).

¹⁷ *Ibidem*, s. 6.

¹⁸ *Ibidem*, s. 12.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Polska jutra. Główne postulaty Lewicy*, s. 14, Lewica, <https://klub-lewica.org.pl> (1.12.2021).

²¹ *Ibidem*, s. 14–17.

instytucje państwa działają na podstawie zasady niezależności, w ujęciu konkretnym dotyczyło to niezależności władzy sądowniczej od ustawodawczej i wykonawczej. W związku z tym deklarowano przeprowadzenie koniecznych zmian w funkcjonowaniu Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego oraz Krajowej Rady Sądownictwa²².

Wolność „do” miała być realizowana poprzez aktywną politykę państwa. Jednym z niezbędnych kroków w tym kierunku miało być zniesienie klauzuli sumienia, co zapewni, że w żadnej placówce publicznej nie będzie można ograniczać usług, powołując się na tę regulę²³. Innym przykładem była propozycja w sferze edukacji szkolnej, polegająca na realizacji wolności pozytywnej poprzez wprowadzenie przedmiotu, który będzie „obowiązkowy, wolny od ideologicznych nacisków, i będzie koncentrować się na przekazaniu rzetelnej wiedzy o zdrowiu i seksualności człowieka, stosownie do stopnia dojrzałości młodych ludzi”²⁴.

Reasumując, wartość w rozumieniu Lewicy miała wyraźne odniesienia do *wolności jednostki* i pozostałych metawartości północnych. Południowa *wolność w ramach wspólnoty*, a także *tradycja*, *religia* i *unitarny system wartości* były traktowane jako bariery w rozszerzaniu swobód.

Program komitetu wyborczego PiS był najbardziej obszerny spośród wszystkich analizowanych. Liczba sformułowań należących do pięciu kategorii związanych z wolnością była największa, a spośród nich w pierwszej kolejności zwraca uwagę liczba użytych słów *wolność*, następnie *bariera*, *ograniczenie*, *uwalnianie*, *zakaz*, na trzecim miejscu znalazła się kategoria z określeniami *niezależność*, *niezawisłość*, *suwerenność*.

W dokumencie często akcentowano wolność pozytywną poprzez wskazanie, że podstawowym warunkiem dla realnego korzystania z wolności jest uwolnienie się od ograniczeń ekonomicznych i środowiskowych²⁵. Celem państwa jest doprowadzenie do sytuacji, w której wszyscy mają równą możliwość korzystania z wolności, co wymaga aktywnej polityki w różnych sferach w celu eliminacji wpływu warunków zewnętrznych na korzystanie ze swobód.

W odniesieniu do wolności PiS uzasadniało zakaz handlu w niedzielę oraz realizację polityki socjalnej. W pierwszym przypadku argumentowano, że zakaz handlu to prawo do wolnych niedziel²⁶. W drugim przypadku wskazywano, że celem polityki społecznej jest wyrównywanie

²² *Ibidem*, s. 17.

²³ *Ibidem*, s. 15.

²⁴ *Ibidem*, s. 10.

²⁵ *Polski model państwa dobrobytu. Program PiS 2019*, s. 194–195, Prawo i Sprawiedliwość, <https://pis.org.pl> (10.05.2021).

²⁶ *Ibidem*, s. 207.

możliwości korzystania z wolności, co nie byłoby możliwe bez wzrostu płac i takich programów społecznych, jak 500+. PiS nawet wolność gospodarczą przedstawiało w charakterze wolności „do”, jako wymagającej stworzenia przez państwo odpowiednich ku temu warunków²⁷.

Bariery dotyczące wolności identyfikowano w przypadku świata nauki oraz twórców artystycznych. W pierwszym przypadku dostrzeżono różnego rodzaju ograniczenia, nie tylko administracyjne czy środowiskowe, ale również ideologiczne²⁸. W tym kontekście pisano o konieczności zapewnienia pluralizmu badawczego i poznawczego na uczelniach wyższych. W drugim przypadku (wolność w sferze artystycznej) również pisano o niej w kontekście wolności pozytywnej, stwierdzając, że warunkiem wolności artysty jest posiadanie odpowiednich warunków życia. Zauważano jednocześnie, że tak, jak w przypadku świata nauki, tak i w sferze kultury brakuje pluralizmu światopoglądowego²⁹.

Wolność w ramach wspólnoty była zauważalna w przypadku propozycji reformowania szkół i podejścia do socjalizacji uczniów. Zdaniem PiS uczeń powinien być „świadomy, że oprócz wolności i praw ma również obowiązki, a [jego] cechą pożądaną jest wrażliwość na potrzeby innych ludzi”. Z tego powodu w szkołach „kształtowana będzie postawa odpowiedzialności za wspólnotę”³⁰.

Komitet wyborczy dość wyraźnie nawiązywał do obszaru wartości południowych, o czym można wnioskować ze stosunku do różnego rodzaju mniejszości. Zastrzegano, że korzystanie przez grupy mniejszościowe ze swoich praw nie może być skierowane „przeciwko większości, której usiłuje się narzucać konstruktywizm społeczny”³¹. Zgodnie z *wolnością w ramach wspólnoty* pisano, że „wolność drugiego człowieka nie powinna być wykorzystywana przeciwko społeczeństwu i ładowi moralnemu”³². Reasumując, wolność w propozycji PiS była kombinacją *wolności w ramach wspólnoty* i opartej na *równości* wolności pozytywnej.

W ostatnim z analizowanych dokumentów wyborczych (PSL-Koalicji Polskiej) nie odnajdziemy bezpośrednich zwrotów z pierwszej i drugiej kategorii określeń wskazanych w tabeli 1. Program bazuje głównie na odwołaniu do sfery interesów poszczególnych grup społecznych. O stosunku do wolności można jednak wnioskować pośrednio, z obecnych w dokumencie określeń należących do kategorii III–V.

²⁷ *Ibidem*, s. 110.

²⁸ *Ibidem*, s. 195.

²⁹ *Ibidem*, s. 197.

³⁰ *Ibidem*, s. 134.

³¹ *Ibidem*, s. 211.

³² *Ibidem*.

Komitet sformułował propozycje znoszenia różnego typu ograniczeń dotyczących grup zawodowych rolników i strażaków, a także osób niepełnosprawnych³³. PSL-Koalicja Polska zamierzały prowadzić aktywną politykę społeczną wspierającą rodziny i promującą dietność³⁴. Wynika stąd, że realizacja wspomnianych programów socjalnych miała umożliwić zapewnienie wolności w jej wariacie pozytywnym. W programie nie odnajdziemy jednak silnych związków ani z *wolnością jednostki*, ani z *wolnością w ramach wspólnoty*.

Zakończenie

Jeśli wziąć pod uwagę sformułowaną we wstępie hipotezę h1, to wyniki badań jakościowych w znacznej części ją potwierdziły. Komitet wyborczy PiS, reprezentujący większość w Sejmie RP IX kadencji, w znacznym stopniu odwoływał się w programie do *wolności w ramach wspólnoty*. Trzeba ocenić, że propozycje tego komitetu w sferze polityki społecznej często były jednak budowane także na stycznej *równości*, będącej podstawą lewicowej wolności „do”. W pewnym stopniu *wolność w ramach wspólnoty* odnajdziemy w dokumencie Konfederacji, jednak podejście tego komitetu do wolności było też oparte na *samowładności*. Koalicja Obywatelska i Lewica skonstruowały propozycje programowe, bazując na aksjomatach północnej części modelu kołowego, i odwoływały się do *wolności jednostki*. Z kolei PSL-Koalicja Polska unikały w programie bezpośrednich odniesień do wolności, a pośrednio zawarły w nim propozycje dotyczące wolności w jej pozytywnym aspekcie.

Bibliografia

- Andrejuk K., *Czy patriotyzm jest prawicowy? Przywiązanie emocjonalne do własnego kraju a deklaracje prawicowości, religijności i poparcia dla Unii Europejskiej* [w:] *Polska – Europa, wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego 2002–2018/19*, red. P.B. Sztabiński, D. Przybysz, F. Sztabiński, Warszawa 2020.
- Chodakiewicz M.J., *O prawicy i lewicy*, Warszawa–Gdańsk 2013.
- Jakubowska-Branicka I., *Wolność i jej granice a prawa człowieka – spór o zasady współczesnej demokracji liberalnej* [w:] *Wolność i władza w życiu publicznym*, red. W. Zuziak, J. Mysona Byrska, Kraków 2008.
- Krytyki politycznej przewodnik lewicy. Idee, daty i fakty, pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2007.

³³ Łączymy Polaków – Koalicja Polska. Program wyborczy 2019, s. 7, Koalicja Polska, <https://koalicjapolska.com.pl> (22.01.2022).

³⁴ *Ibidem*, s. 5–6.

- Hall D., *Postawy wobec gejów i lesbijek – Polska w kontekście europejskim* [w:] *Polska – Europa, wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego 2002–2018/19*, red. P.B. Sztabiński, D. Przybysz, F. Sztabiński, Warszawa 2020.
- Łączymy Polaków – Koalicja Polska. Program wyborczy 2019*, Koalicja Polska, <https://koalicjapolska.com.pl> (22.01.2022).
- Maj P., *Lewicowość, centrowość i prawicowość w nauce po polityce*, Rzeszów 2018.
- Mikołajko Z., *Jak zmieniła się religijność Europejczyków. Przypadek katolicyzmu* [w:] *Polska – Europa, wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego 2002–2018/19*, red. P.B. Sztabiński, D. Przybysz, F. Sztabiński, Warszawa 2020.
- Polska dla Ciebie. Program wyborczy Konfederacji*, Konfederacja, <https://konfederacja.pl> (12.05.2021).
- Polska jutra. Główne postulaty Lewicy*, Lewica, <https://klub-lewica.org.pl> (1.12.2021).
- Polski model państwa dobrobytu. Program PiS 2019*, Prawo i Sprawiedliwość, <https://pis.org.pl> (10.05.2021).
- Reykowski J., *Trzecia Rzeczpospolita a lewica* [w:] *Projekt dla Polski. Perspektywa lewicowa*, red. J. Reykowski, Warszawa 2011.
- Schrade U., *Międzywojenna polska myśl narodowa. Od patriotyzmu do globalizmu*, Kraków 2004.
- Scruton R., *Co znaczy konserwatyzm?*, Poznań 2002.
- Twoja Polska. Program Koalicji Obywatelskiej*, Platforma Obywatelska, <https://platforma.org> (21.01.2022).
- Wielomski A., *Prawica w XX wieku*, Radzymin 2013.

Quantitative and qualitative analysis of the value of freedom in the agendas of the winning election committees in the 2019 parliamentary elections in Poland

Abstract

The aim of this article is to undertake a quantitative and qualitative analysis of the value of freedom in terms of its presence in the political agendas of those electoral committees that exceeded the electoral threshold in the 2019 elections to the Polish Parliament. In the light of the applied method of analysis of political values (the circular model) and the results of the 2018–2019 European Social Survey, the hypothesis h1 was set, according to which the southern value of freedom within the community will dominate over the northern value of individual freedom in the agendas. To assess political values, the research used a comparative method, quantitative and qualitative content analysis, as well as a circular model. Hypothesis h1 has been verified positively in part because many references to social policy and equality were identified in the agendas, with the committees' postulates appeared as freedom in the positive variant.

Keywords: liberty, individual liberty, freedom within the community, the left, the right